

**НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КОРНІЄНКО ГАННА СЕРГІЇВНА

УДК 349.42

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ АПК**

Спеціальність 12.00.06. – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсове право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі аграрного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор

Жушман Віктор Павлович, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри аграрного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор

Семчик Віталій Іванович, Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України, головний науковий співробітник, академік Академії правових наук України;

доктор юридичних наук, професор

Шульга Михайло Васильович, директор інституту підвищення кваліфікації Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Провідна установа: Одеська національна юридична академія, кафедра аграрного, екологічного та природоресурсового права.

Міністерство освіти і науки України, м.Одеса.

Захист відбудеться 22 червня 2005 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, 24, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, 24, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розісланий 18 травня 2005 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

І.В.Спасибо-Фатсєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників системи аграрно-промислового комплексу (АПК) не тільки залишається однією з актуальних для України, а й потребує негайного вирішення. Від цього залежатиме вихід АПК із кризового стану, в якому він опинився, належне функціонування сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Протягом останніх років матеріально-технічна база АПК значно зруйнована. Обстеження й інвентаризація виробничого потенціалу окремих сільськогосподарських товаровиробників свідчать, що використання матеріально-технічної бази в АПК без реноваційних заходів у найближчі 2-4 роки призведе до неповторних процесів у цій галузі та до повного її зруйнування. У зв'язку з тим, що більшість сільськогосподарської техніки відпрацювало свій амортизаційний строк, кошти, передбачені для придбання нової, товаровиробники витрачають фактично на ремонт і технічне обслуговування. Недостатня забезпеченість АПК матеріально-технічними засобами (тракторами, комбайнами, автомобілями та ін.) безпосередньо пов'язана з відсутністю надійної правової бази. Ця проблема набуває ще більшої актуальності в умовах формування ринкових відносин у сільському господарстві. З урахуванням цих обставин у прийнятому Верховною Радою України Господарському кодексі закладені основні засади правового регулювання матеріально-технічного забезпечення, які відповідно до сільського господарства потребують подальшого дослідження й розвитку. На сьогодні законодавство в питаннях матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників нерідко є суперечливим за змістом, несистематизованим за структурою, містить прогалини, правові норми часто не відповідають специфіці матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників у ринкових умовах та ін. Усе це гальмує розвиток матеріально-технічного забезпечення й негативно відбивається на економічному стані товаровиробників АПК і сільськогосподарського виробництва, зумовлює актуальність цієї проблеми, необхідність її дисертаційного дослідження й подальшої розробки законодавства, що регулює ці відносини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає основним напрямкам державної політики України у сфері підвищення ефективності сільського господарства в сучасних умовах. Робота виконана відповідно до плану науково-дослідницьких робіт кафедри аграрного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого в межах державної цільової комплексної програми “Удосконалення господарських відносин в умовах ринкової економіки (економічно-правовий аспект)” (державна реєстрація № 0186.0.070869).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка й обґрунтування

нових положень, рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК в умовах ринкових відносин на підставі комплексного аналізу існуючих наукових положень, законодавства, правозастосовчої практики України та країн близького зарубіжжя й узагальнення теоретичних досліджень.

Для досягнення зазначеної мети були визначені основні завдання дисертаційного дослідження:

- дослідити історичні витоки й передумови виникнення й розвитку правового регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників;
- провести дослідження економічної і правової природи матеріально-технічного забезпечення;
- сформулювати основні ознаки і принципи матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК;
- визначити поняття матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК у ринкових умовах;
- охарактеризувати суб'єктно-об'єктний склад і зміст матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників;
- сформулювати поняття договору матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників;
- проаналізувати основні види договорів (поставки, купівлі-продажу, лізингу) по забезпеченню сільськогосподарських товаровиробників АПК продукцією виробничо-технічного призначення і провести їх розмежування;
- розробити рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення законодавства, яке регулює відносини з матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК.

Об'єктом дослідження виступають положення Конституції України, аграрне, земельне, цивільне, господарське та інше законодавство України, що регулює діяльність, пов'язану з матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарських товаровиробників АПК.

Предметом дослідження є система правовідносин, що виникають у зв'язку з реалізацією матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК, особливості їх формування та правового забезпечення.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження проведено із застосуванням історичного, порівняльно-правового, формально-юридичного, системно-структурного, комплексного та деяких інших методів і прийомів наукового пізнання.

За допомогою історичного методу досліджені історичні аспекти, етапи й особливості становлення й розвитку матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських

товаровиробників. Порівняльно-правовий метод було використано в процесі аналізу наукової літератури, де розглядаються питання матеріально-технічного постачання та забезпечення. За допомогою формально-юридичного методу аналізувалися положення нормативно-правових актів, які регулюють порядок матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, системно-структурний – при дослідженні окремих елементів матеріально-технічного забезпечення. Правове регулювання останнього вивчалось з точки зору комплексного дослідження цих правовідносин і нормативно-правових актів, що їх регулюють.

Теоретична база дослідження. Теоретичною базою для вирішення поставлених завдань і сформулювання висновків послужили праці представників вітчизняної і зарубіжної науки різних історичних періодів у галузі теорії держави і права, аграрного, цивільного, господарського права та інших юридичних наук. Зокрема, йдеться про праці С.С. Алексєєва, Ц.В. Бичкової, М.І. Брагінського, В.В. Дзери, О.С. Йоффе, Е.Ю. Локшина, С.М. Лур'є, В.В. Луця, В.К. Мамутова, В.П. Нагребельного, В.К. Попова, В.І. Семчика, А.М. Статівки, Р.Й. Халфіної, В.З. Янчука та ін. У дисертаційній роботі використовувалися також окремі праці вчених-економістів.

Інформаційну базу дослідження становили Конституція України, нормативні акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, акти міністерств і відомств, довідкові й періодичні видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням теоретичних проблем правового регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК в ринкових умовах господарювання.

У результаті проведеного дослідження отримані нові наукові результати:

1. Обґрунтовано необхідність подальшого розвитку матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників і визначено його напрямки, без чого неможливе виробництво сільськогосподарської продукції, забезпечення населення продуктами харчування, промисловість – сільськогосподарською сировиною, а також продовольчої безпеки країни.

2. Уперше детально досліджено та визначено етапи розвитку матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в Україні.

3. Доведено, що, на відміну від постачання, яке було запроваджено в часи планової економіки, у сучасних умовах ринкових відносин застосовується саме матеріально-технічне забезпечення, а не матеріально-технічне постачання. Дається чітке розмежування цих категорій.

4. Аргументовано, що на сьогодні бракує належного правового регулювання матеріально-технічного забезпечення товаровиробників сільськогосподарської продукції, і сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавства, яке регулює ці відносини.

5. Уперше визначено поняття матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК як сукупність суспільних відносин, урегульованих нормативними актами або договорами по забезпеченню матеріально-технічними ресурсами, необхідними для своєчасного й безперервного проведення циклу сільськогосподарських робіт з виробництва, переробки й реалізації сільськогосподарської продукції, а також для виконання економічних, соціальних та інших завдань з метою належного функціонування агропромислового комплексу й задоволення потреб країни у продуктах харчування та сільськогосподарської сировини.

6. Уточнено і з'ясовано нові форми матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників: а) залучення кредитних коштів для придбання необхідних матеріально-технічних ресурсів; б) упровадження лізингових відносин; в) створення машинно-технологічних станцій і загонів; г) створення обслуговуючих кооперативів; д) наявність підприємств з матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК, заснованих на приватній власності.

7. Уперше сформульовано легальне визначення договору з матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК, як договору, що застосовуються у сфері обігу матеріально-технічних засобів і спрямовані на раціональне доведення засобів виробництва до господарств з метою створення сприятливого режиму й умов діяльності сільськогосподарських товаровиробників по обробітку землі, виробництву, переробці та реалізації сільськогосподарської продукції й сировини.

8. Проведено розмежування господарського й цивільного договорів, а також договорів поставки й купівлі-продажу.

9. Подальшого розвитку одержали положення про правове регулювання лізингу як однієї з форм матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК.

10. Запропоновано прийняття на державному рівні Програми матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК та Закону України "Про матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників".

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження дозволяють визначити підходи до вирішення низки теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарських товаровиробників АПК. Сформульовані у дисертаційному дослідженні висновки, положення та пропозиції є певним внеском у теорію аграрного права і можуть бути використані в подальшій нормотворчій діяльності аграрної та суміжних з нею галузей законодавства з метою заповнення прогалин, а також усунення окремих суперечностей і розбіжностей у сфері правового регулювання аграрних відносин. Деякі запропоновані положення й висновки мають дискусійний характер і можуть послужити підставою для подальших наукових досліджень. Окремі з них можуть бути застосовані також при підготовці

підручників, навчальних посібників, курсів лекцій з аграрного права, методичних рекомендацій для студентів вищих юридичних та аграрних навчальних закладів, а також при викладанні курсу “Аграрне право” та “Господарське право”.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, на конференціях, зокрема, на Першій обласній конференції молодих науковців “Тобі, Харківщино, – пошук молодих” (м. Харків, 19-20 березня 2002 р.), конференції молодих учених “Проблеми розвитку юридичної науки в новому столітті” (м. Харків, 25-26 грудня 2002 р.).

Публікації. Основні висновки й теоретичні положення дисертаційного дослідження викладено в чотирьох статтях загальним обсягом 2 друк.арк., опублікованих у наукових фахових виданнях України, та двох тезах виступів на наукових конференціях.

Структура і обсяг роботи. Структура роботи обумовлена її предметом і завданнями дослідження, логікою й послідовністю розкриття теми останнього і викладення його результатів. Вона складається із вступу, двох розділів, які містять у собі сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 192 сторінки, у тому числі, основного тексту 169 сторінки. Загальна кількість використаних джерел – 241 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми, визначаються ступінь дослідження проблеми, її наукова та юридична значущість, головна мета і завдання дисертаційної роботи, наукова новизна та її практичне значення, формулюються основні положення, що виносяться на захист, та одержані висновки, вказуються ступінь апробації результатів дослідження, наявність публікацій за темою дисертації та її структура.

Розділ перший “Правові засади матеріально-технічного забезпечення товаровиробників системи АПК” складається з трьох підрозділів.

У **підрозділі 1.1. “З історії правового регулювання відносин у сфері матеріально-технічного забезпечення сільського господарства”** відзначається, що вивчення еволюції матеріально-технічного забезпечення сільського господарства свідчить, що його система і правова база по регулюванню цих відносин, повинні формуватися й удосконалюватися з урахуванням та правовим аналізом історичного досвіду їх становлення і функціонування для уникнення помилок і прорахунків, що допускалися в минулому.

Автором визначені і детально розглянуті такі етапи розвитку матеріально-технічного забезпечення сільгосптоваровиробників:

1) дореволюційний етап розвитку

сільськогосподарського виробництва й матеріально-технічного забезпечення; 2) матеріально-технічне забезпечення сільського господарства в період після революції до створення машинно-тракторних станцій (МТС) (1917 - 1929 рр.); 3) період існування МТС (1929- 1958 рр.); 4) розвиток матеріально-технічного забезпечення після реорганізації МТС і виникнення об'єднання "Союзсільгосптехніка" (1958- 1991 рр.); 5) матеріально-технічне забезпечення в період становлення України як незалежної держави і появи лізингових відносин (1991-1999 рр.); 6) створення нових видів, форм і суб'єктів матеріально-технічного забезпечення, – машинно-технологічних станцій і механізованих загонів (1999-2002рр.); 7) матеріально-технічне забезпечення аграрних товаровиробників з 2002 р. по сучасний момент.

Історичний досвід показує, що диспропорції в забезпеченні села технічними засобами були пов'язані з тим, що постачання провадилося на підставі жорсткого планування без урахування змін економічного механізму функціонування аграрного виробництва, розвитку багатокладності в сільському господарстві, природно-кліматичних умов та особливостей сільськогосподарського виробництва, його спеціалізації, форм і розмірів.

Дисертант зазначає, що жорстке планування в системі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників втратило своє значення і є несумісним із сучасними ринковими відносинами й формуванням вільного товаровиробника. Проте й відмова від будь-якого планування розробки й виробництва вітчизняних сільськогосподарських машин та іншої сільськогосподарської техніки й обладнання також є передчасною. Потрібен пошук нових форм і правових важелів, спрямованих на забезпечення права самостійного визначення форм організації й технології сільськогосподарського виробництва, забезпечення його високотехнологічними сільськогосподарськими машинами й обладнанням.

У *підрозділі 1.2. "Поняття і зміст матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК як правової категорії"* підкреслюється, що на сьогодні за відсутності планового постачання сільськогосподарським товаровиробникам матеріально-технічних засобів застосовується не матеріально-технічне постачання, а саме матеріально-технічне забезпечення. Воно залежить від особливостей сільськогосподарського виробництва, яке тісно пов'язано з обробкою землі, зумовлено сезонністю сільськогосподарських робіт, кліматичними й економічними умовами.

Матеріально-технічне забезпечення товаровиробників АПК, як сукупність суспільних відносин, має здійснюватися на основі таких принципів, як примат права власності на землю, права всіх суб'єктів аграрного виробництва самостійно провадити свою виробничо-господарську діяльність, захист права власності, рівноправність усіх суб'єктів господарювання в АПК та інших, а також з урахуванням економічного, соціально-психологічного, технічного, організаційного і правового чинників.

На сучасному етапі матеріально-технічне забезпечення сільського господарства становить складний комплекс відносин, що охоплюють діяльність виробників сільськогосподарської техніки, підприємств з матеріально-технічного забезпечення (у тому числі й посередників), заснованих на різних формах власності. Це відносини, що виникають: 1) між виробниками сільськогосподарської техніки й організаціями по матеріально-технічному забезпеченню; 2) між сільськогосподарськими товаровиробниками й виробниками сільськогосподарської техніки та інших матеріально-технічних ресурсів; 3) між підприємствами по матеріально-технічному постачанню і сільськогосподарськими підприємствами; 4) між самими сільськогосподарськими виробниками.

Пропонується авторське визначення поняття “матеріально-технічне забезпечення товаровиробників АПК” як сукупності суспільних відносин, урегульованих нормативними актами або договорами по забезпеченню матеріально-технічними ресурсами, необхідними для своєчасного й безперервного проведення циклу сільськогосподарських робіт з виробництва, переробки й реалізації сільськогосподарської продукції, а також для виконання економічних, соціальних та інших завдань з метою належного функціонування агропромислового комплексу й задоволення потреб країни у продуктах харчування.

Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК – це правова категорія, що має свій зміст, який полягає в характеристиці відповідних його елементів – суб’єктів, об’єктів, суб’єктивних прав та обов’язків суб’єктів цих відносин. Суб’єкти правовідносин у сфері матеріально-технічного забезпечення це товаровиробники сільськогосподарської продукції, виробники продукції матеріально-технічного призначення, потрібної для матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК, і посередники з надання такої продукції сільськогосподарським підприємствам. Об’єктами правовідносин з матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК виступає: продукція матеріально-технічного забезпечення (сільськогосподарська техніка, устаткування, запасні частини до них, паливно-мастильні матеріали та інша продукція виробничо-технічного призначення). Елементами змісту цих правовідносин служать суб’єктивні права та юридичні обов’язки їх учасників. При цьому суб’єктивні права й обов’язки сільськогосподарських товаровиробників АПК щодо придбання продукції матеріально-технічного призначення і суб’єктів, які здійснюють забезпечення їх цією продукцією, кореспондують один одному.

Визначення поняття, змісту й характерних ознак матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників дає підстави дійти висновку, що норми права, які регулюють ці відносини, становлять галузевий комплексний інститут аграрного права.

У підрозділі 1.3. “Удосконалення правових засад матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК” доводиться, що більшість сільськогосподарських підприємств потребують матеріально-технічного переоснащення, але вони не в змозі придбати

необхідні ресурси самостійно через великий диспаритет цін між промисловою й сільськогосподарською продукцією, відсутність на ці потреби коштів, спад промислового виробництва продукції матеріально-технічного призначення для потреб сільського господарства та ін. У такій ситуації з'являються такі нові форми матеріально-технічного забезпечення, як залучення кредитних коштів для придбання необхідних матеріально-технічних ресурсів, упровадження лізингових відносин; створення машинно-технологічних станцій і загонів, обслуговуючих кооперативів, підприємств по матеріально-технічному забезпеченню товаровиробників АПК. Автор вважає, що потрібно прийняти на державному рівні Програму матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК, у якій мають бути закріплені такі положення: 1) визначені конкретні заходи державного сприяння розвитку довгострокового кредитування сільськогосподарських товаровиробників АПК; 2) встановлені обмеження стосовно максимального розміру відсоткових ставок за користування кредитами товаровиробниками АПК (у межах пільгових річних) та подовжені строки їх повернення; 3) передбачена необхідність компенсації за рахунок коштів державного (місцевих) бюджетів сільськогосподарським товаровиробникам частини витрат на придбання основних видів матеріально-технічних ресурсів і надання бюджетних позик на безвідсотковій основі (або зі сплатою мінімального відсотку за користування ними); 4) розроблення заходів для досягнення паритету цін, зокрема, шляхом закріплення фіксованої мінімальної ціни на основні види сільськогосподарської продукції на рівні світових стандартів; 5) прийняття Примірного договору між сільгосптоваровиробником і машинно-технологічною станцією; 6) створення обласних служб з надання інформації про наявні матеріально-технічні засоби та їх постачальників.

Дисертантом обґрунтована необхідність прийняття спеціального Закону України “Про матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників”.

Розділ другий “Договірні форми матеріально-технічного забезпечення товаровиробників сільськогосподарської продукції” складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. “Основні види договорів по матеріально-технічному забезпеченню товаровиробників АПК” здійснено аналіз та огляд наукової юридичної літератури українських та іноземних авторів стосовно системи та видів договорів щодо матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. На думку автора, серед договорів, які регулюють відносини з матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК, можна виділити три групи. До першої належать ті, що забезпечують збалансований і спрямований рух засобів виробництва від виробника до споживача – договори поставки й купівлі-продажу. До другої – договори, які регламентують відносини з надання послуг виробничого характеру – договори про надання послуг сільськогосподарського призначення, МТС із сільгосппідприємствами. До третьої групи відносяться договори, які надають сільськогосподарським товаровиробникам право

користуватися необхідними матеріально-технічними ресурсами при неможливості придбати їх у власність – орендний, лізинговий і кредитний договори.

У *підрозділі 2.2. “Договір поставки та купівлі-продажу продукції виробничо-технічного призначення”* за допомогою аналізу й узагальнення численних досліджень, різноманітних точок зору й висловлювань щодо правової природи господарського договору підсумовується, що за своєю юридичною природою договір поставки продукції виробничо-технічного призначення для АПК є господарським договором, оскільки укладається між суб'єктами господарської діяльності, а основне його призначення – обслуговування й забезпечення господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників – підприємств АПК. Договір купівлі-продажу є подібним за своєю суттю, змістом прав та обов'язків сторін до договору поставки продукції виробничо-технічного призначення для АПК, але вони є самостійними й відрізняються один від одного за такими ознаками: а) постачальником може бути будь-який підприємець, а покупцем сільськогосподарської продукції, як правило, виступає суб'єкт господарювання (підприємець) в АПК. Договір купівлі-продажу може бути укладений (як з боку продавця, так і покупця) будь-яким суб'єктом права, у тому числі й громадянином (непідприємцем); б) мета укладення договору поставки продукції виробничо-технічного призначення передбачає використання останньої для здійснення сільськогосподарської діяльності, а не в особистих цілях; в) предметом поставки є рухомі речі, у той час як за договором купівлі-продажу може бути реалізовано як рухоме, так і нерухоме майно; г) важливою ознакою, що відрізняє договір поставки продукції виробничо-технічного призначення для АПК від договору купівлі-продажу, є порядок і обов'язкова письмова форма укладення першого. Для договору купівлі-продажу письмова форма не обов'язкова, як не обов'язкові для нього також умови, які є істотними для договору поставки.

Визначивши предмет та основні ознаки, притаманні договору поставки, дисертантка сформулювала його поняття. Договір поставки виробничо-технічної продукції для АПК – це угода між постачальником і покупцем, згідно з якою постачальник зобов'язується в зазначений строки (строк) передати другій стороні – сільськогосподарському товаровиробникові (підприємцеві) АПК продукцію для застосування в сільськогосподарському виробництві, а покупець зобов'язується прийняти цю продукцію й оплатити її.

Договір поставки продукції виробничо-технічного призначення для АПК є аграрно-правовим договором із притаманними йому специфічними рисами, які проявляються в його предметі (продукція сільськогосподарського призначення), а також суб'єктному складі (обов'язковий суб'єкт – сільськогосподарський товаровиробник АПК).

У *підрозділі 2.3. “Договір лізингу у сфері матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК”* зазначається, що суб'єкти господарювання, у тому числі й в аграрному секторі, не завжди мають економічні можливості (кошти) для придбання

різноманітної техніки, а тому використовують правові засоби (договори), які дозволяють безперешкодно користуватися нею й одержувати прибуток. Таким правовим інститутом є лізинг. Вивчається виникнення й розвиток лізингових відносин, їх структура, різні наукові підходи щодо визначення договору лізингу. Проведено його детальний аналіз і розмежування з договорами оренди та кредитування.

Автор розглядає лізинг, як комплекс майнових відносин, які виникають у зв'язку з передачею майна (техніки, устаткування та ін.) в користування до і після його купівлі у виробника (продавця). Обґрунтовано, що для постачальника сільгосптехніки він є ефективною формою її збуту й одержання прибутку, а для лізингоодержувача – заощаджувальною формою фінансування інвестицій.

Пропонується вдосконалити механізм лізингових відносин у сільському господарстві у таких напрямках: а) здешевлення лізингових операцій за рахунок неприпустимості стягнення лізинговими компаніями платежів за використання техніки та індексації цін у зв'язку з інфляцією на сільськогосподарську техніку, надану в лізинг; б) надання бюджетних позик з мінімальним відсотком невеликим сільськогосподарським підприємствам, фермерським господарствам для отримання ними техніки у лізинг; в) надання вітчизняним заводам-виготовлювачам сільськогосподарської техніки й устаткування державних гарантій для реалізації лізингових проектів.

Пропонується доповнити Закон України “Про фінансовий лізинг” нормами, у яких були б закріплені особливості лізингу в сільському господарстві як однієї з правових форм матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК.

У *підрозділі 2.4. “Відповідальність за порушення договірних зобов'язань у сфері матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК”* наголошується, що для сільськогосподарських товаровиробників АПК найважливішим є реальне виконання договорів з матеріально-технічного забезпечення. Від своєчасного виконання зобов'язань за договором залежить безперебійне функціонування сільськогосподарського виробничого процесу, якість отриманої при первинній обробці і зберіганні продукції. Розглядаються різні підходи до поняття відповідальності, що існують у науково-правовій літературі. Доведено, що відповідальність за порушення договірних зобов'язань щодо матеріально-технічного забезпечення є господарсько-правовою, підставою якої для учасника сільськогосподарських відносин є вчинення ним правопорушення у сфері господарювання. Визначені принципи та форми господарсько-правової відповідальності.

Відповідальність за порушення договірних відносин між сільськогосподарським підприємством та іншими суб'єктами господарювання, стосовно матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, настає в таких випадках: реалізація

(поставка чи продаж) недоброякісної чи некомплектної техніки; відмова в ремонті техніки, придбаної з гарантійним строком експлуатації; порушення строків ремонту сільгосптехніки й агрегатів до неї; неякісне виконання робіт з технічного забезпечення, поточного та капітального ремонту техніки; несвоєчасне виконання робіт по обробці землі та збиранню врожаю. Наголошується, що в сільському господарстві важко визначити заподіяну правопорушенням шкоду, тому в результаті аналізу різних підходів до цієї проблеми робиться висновок про доцільність розробки апробованих галузевих методик для встановлення розміру збитків в аграрному виробництві, заподіяних порушенням договірних зобов'язань, які мали б рекомендаційний характер. Цими методиками могли б керуватися працівники юридичних служб сільськогосподарських підприємств, інші суб'єкти господарювання при обґрунтуванні вимог про відшкодування збитків.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у виявленні особливостей та закономірностей правового регулювання відносин у сфері матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в умовах ринкових відносин.

Головними науковими і практичними результатами роботи, досягнутими автором у процесі дисертаційного дослідження, є такі:

1. Матеріально-технічне забезпечення сільського господарства пройшло у своєму розвитку сім історичних етапів, кожному з яких властиві свої характерні риси й особливості. Аналіз історичного досвіду необхідний для уникнення помилок і прорахунків, що допускалися в минулому.

2. Сільськогосподарські товаровиробники АПК самостійно, шляхом укладення договорів купівлі-продажу, бартерних, лізингових та інших угод безпосередньо з виробниками (або через посередницькі організації) вживають заходи щодо самозабезпечення сільськогосподарською технікою й іншими матеріально-технічними засобами.

3. Уперше визначено поняття матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК.

4. Уперше з'ясовано юридичний зміст матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК.

5. Аргументовано, що норми права, які регулюють відносини по матеріально-технічному забезпеченню сільськогосподарських товаровиробників АПК, становлять галузевий комплексний інститут аграрного права.

6. Досліджено і визначено нові форми матеріально-технічного забезпечення

сільськогосподарських товаровиробників.

7. Сформульовано поняття договору поставки виробничо-технічної продукції для АПК.

8. Господарські договори за своїм економічним змістом опосередковують відносини у сфері відтворення (постійного повторення виробництва) матеріальних благ, чим відрізняються від цивільних договорів, що опосередковують (мають це роботи) відносини, здебільшого в невиробничій сфері.

9. Господарському договору притаманні у своїй сукупності такі ознаки: а) він укладається між підприємствами, а також між юридичними особами, які, хоча й не є підприємствами, але здійснюють господарську діяльність. Відповідно, договір, у якому хоча б однією зі сторін є фізична особа (непідприємець) не є господарським; б) господарський договір завжди опосередковує оплатну передачу продукції (товарів), надання послуг чи виконання робіт. Господарський договір виступає правовою формою товарно-грошових відносин.

10. Простежені й обґрунтовані основні особливості лізингу сільськогосподарської техніки: а) спеціальний предмет лізингової угоди – сільськогосподарська техніка, а також устаткування, необхідні для сільськогосподарського виробництва; б) однією стороною лізингового договору виступає спеціальний суб'єкт – сільськогосподарське підприємство; в) продавцем техніки є спеціалізоване підприємство, основна діяльність якого – виготовлення техніки й устаткування для сільського господарства; г) лізингові платежі за надану техніку мають періодичний характер і залежать від циклу сільськогосподарських робіт, сільськогосподарське підприємство може здійснити розрахунки після реалізації вирощеної сільськогосподарської продукції (найчастіше ця можливість настає восени); г) лізингодавець несе більший ризик несвоєчасного отримання лізингових платежів від лізингоотримувача, тому що прибуток останнього залежить від природно-кліматичних умов.

11. Пропонується внести доповнення до Закону України “Про фінансовий лізинг” у вигляді норм, у яких були б закріплені особливості правового регулювання лізингу в сільському господарстві як однієї із форм матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК.

12. Аргументується доцільність розробки Міністерством аграрної політики України апробованих методик рекомендаційного характеру щодо підрахунку збитків, заподіяних порушенням договірних зобов'язань у сільському господарстві, якими могли б керуватися працівники юридичних служб сільськогосподарських підприємств, інші суб'єкти господарювання при обґрунтуванні вимог про відшкодування збитків і стягнення неустойки.

13. Рекомендується прийняти на державному рівні Програму матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК і створити державні (або за участю держави) обласні служби з надання науково-консультативних та інформаційних послуг сільськогосподарським товаровиробникам.

14. З метою подальшого розвитку законодавства щодо матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників доведено доцільність розробки і прийняття спеціального Закону України “Про матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників”.

ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ОПУБЛІКОВАНО ТАКІ РОБОТИ

1. Корнієнко Г.С. Правові проблеми матеріально-технічного забезпечення селянських (фермерських) господарств в умовах ринкової економіки // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – №3 . – С. 22,23.

2. Корнієнко Г.С. Правові проблеми фінансового забезпечення фермерства в умовах ринку //Підприємництво, господарство і право. – 2001. – №6. – С.61-64.

3. Корнієнко Г.С. Машинно-технологічна станція як одна з нових організаційно-правових форм матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК в умовах ринку // Пробл. законності: – Респ. міжвід. наук. зб./ Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. – Вип. 55. – С.187-194.

4. Корнієнко Г.С. Організаційно-правові аспекти формування системи матеріально-технічного забезпечення АПК //Право України. – 2003. – № 4. – С.45-49.

5. Корнієнко Г.С. Поняття матеріально-технічного забезпечення товаровиробників АПК в сучасній юридичній науці // Проблеми розвитку юридичної науки в новому столітті: Тези доп. та наук. повідом. наук. конф. молодих учених та аспірантів. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. – С. 123-125.

6. Корнієнко Г.С. Проблеми правового регулювання організації матеріально-технічного забезпечення АПК // Сучасні проблеми права, державної безпеки життєдіяльності людини, формування громадянського суспільства: Тези доп. та наук. повід. першої обл. конф. молодих науковців „Тобі, Харківщино, – пошук молодих” . – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. – С.60-63.

АНОТАЦІЇ

Корнієнко Г.С. Правове регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в умовах реформування АПК. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2005.

Дисертація є комплексним дослідженням проблем правового регулювання

матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в сучасних умовах. В роботі виділено основні ознаки, зміст, принципи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників і сформульовано його поняття. Визначені й досліджені нові форми матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК.

Аналізуються види договорів з матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК, сформульовано їх поняття. Висловлені пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, яке регулює відносини у сфері матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК.

Ключові слова: матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників АПК, форми матеріально-технічного забезпечення, договір з матеріально-технічного забезпечення, лізинг сільськогосподарської техніки.

Корниенко А.С. Правовое регулирование материально-технического обеспечения сельскохозяйственных товаропроизводителей в условиях реформирования АПК. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06. – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсовое право. – Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого. – Харьков, 2005.

Диссертация является комплексным исследованием проблем правового регулирования материально-технического обеспечения сельхозтоваропроизводителей АПК.

В работе впервые сформулировано понятие материально-технического обеспечения сельхозтоваропроизводителей АПК как совокупность общественных отношений, урегулированных нормативными актами или договорами по обеспечению материально-техническими ресурсами, необходимыми для своевременного проведения цикла сельскохозяйственных работ по производству, переработке и реализации сельхозпродукции, а также для выполнения экономических, социальных и других задач с целью надлежащего функционирования агропромышленного комплекса и удовлетворении потребностей страны в продуктах питания и сельхозсырье.

Определено юридическое содержание материально-технического обеспечения товаропроизводителей АПК. Субъектами правоотношений в этой сфере являются товаропроизводители сельхозпродукции, продукции материально-технического назначения для сельского хозяйства, посредники по её реализации. Объектом является продукция материально-технического назначения: сельхозтехника, оборудование, запасные части к ним, горюче-смазочные материалы и т.д. Субъективные права и юридические обязанности участники правоотношений по приобретению этой продукции корреспондируют друг другу.

Исследуются новые формы материально-технического обеспечения: привлечение

кредитных средств для приобретения необходимых материально-технических ресурсов, введение лизинговых отношений, создание машинно-технологических станций и отрядов, обслуживающих кооперативов, организация предприятий по материально-техническому обеспечению товаропроизводителей АПК, основанных на частной собственности.

Определены основные виды договоров по материально-техническому обеспечению товаропроизводителей АПК: поставки, купли-продажи, арендный, лизинговый, кредитный, о предоставлении услуг. Проведен детальный анализ договоров поставки и купли-продажи, лизинга и аренды сельскохозяйственной техники.

Сформулированы предложения по совершенствованию законодательства Украины в сфере правовой регламентации материально-технического обеспечения сельхозтоваропроизводителей, в том числе путем принятия Закона Украины “О материально-техническом обеспечении сельскохозяйственных товаропроизводителей”

Ключевые слова: материально-техническое обеспечение сельскохозяйственных товаропроизводителей АПК, формы материально-технического обеспечения, договор по материально-техническому обеспечению, лизинг сельскохозяйственной техники.

Kornienko G.S. Legal regulation of the material and technical provision of agricultural producers under conditions of reforms in AIC. – Manuscript.

Dissertation for scientific degree of candidate of legal sciences, speciality 12.00.06 – land law; agricultural law; environmental law; law of natural resources. – Yaroslav the Wise National law academy of Ukrain. Kharkiv, 2005.

The dissertation is a complex research of the problems of legal regulation of the material and technical provision of agricultural producers under contemporary conditions. Main features, a content and principles of the material and technical provision of agricultural producers were singled out and its notion was formulated in the dissertation. New forms of the material and technical provision of agricultural producers in AIC were defined and investigated.

Kinds of arguments on the material and technical provision of agricultural producers in AIC are analyzed and their notions are formulated. Proposals were suggested in order to improve Ukrainian legislation, that regulates relations in the sphere of the material and technical provision of agricultural producers in AIC.

Key words: the material and technical provision of agricultural producers in AIC, forms of the material and technical provision, an agreement on the material and technical provision, leasing of agricultural machinery.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, асистент Уркевич В.Ю.

Підп. до друку 27.04..2005. Формат 60x90/16. Папір офсетний.

Віддруковано на ризографі. Умовн. друк. арк. 0,7.

Облік.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2260.

Друкарня
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, 24, вул. Пушкінська, 77.